

دین و ئەخلاق ئاماده کردنی: شاھۆ ب. رۆژھەلات

زۆربەھێ ئەو کەسانەھێ کە سەبارەت بە ئەخلاق لە ئیسلامدا قسە دەکەن لە سەر ئەو باوەرەن کە دین و بە تاییبەت دینی ئیسلام ئینسان رادەکێشێت بۆ کردەوہ و ئاکاری باش و ناھێلێت کە تخونی کوشتن و درۆ و دزی و تۆمەت و کردەوہ نائینسانییەکان کەوێت. موسلمانان کۆمەلگای غەرب یانی ئورویا و ئەمریکا بە کۆمەلگایەکی فاسید و ناحەز دادەنێن و بە تانە و تەشەر دەلێن کە ئەوان کەراونەوہ بۆ سەردەمی قەومی "لوط" و روویان کردۆتەوہ بۆ ھەمجینس بازی و زۆر کردەوہی ناشیرینی تر کە ھەموویان بوونە ھۆی ھەلۆشانێ بنەمالە لە ئورویا و ئەمریکا.

پێش ھەموو شتێ با بزانی کە کەسێ کە درۆ دەکات یان دزی دەکات ھۆیکەھێ ئەوہ نیە کە ئەو کەسە نەزانێت کە دزی یان درۆ کردن کردەوہیەکی خراپین، بە پێچەوانە ئەوانەھێ کە ئەو ئاکارانە رەچاوە دەکەن کۆمەلگای ھۆی تری ھەن وەک ھۆی دەروونی، پەرورەدەیی، کۆمەلایەتی، ئابووری و

با بزانی کە ئاینەکان چیان کردووە بۆ ئەخلاق و کردەوہ باشەکان. لەو رۆژەوہ کە ئایین ھاتووہ گوتویەتی کە چاکە چاکە و خراپە خراپە. ئەوہ شتێ کە ھەمو ئینسانیکیش دەتوانێ بیلێت و پیم وانیە لەو دونیایەدا کەسێ ھەبێت کە خراپەھێ پێ چاک بیت یان چاکەھێ پێ خراپ بیت. ئایین تەنیا ئەو دروشمانە دووپات دەکاتەوہ. بەلام ئایا ئەوہی کە ھەر رۆژ بگوترێ دزی خراپە یان درۆ خراپە دەبێتە ھۆی ئەوہی کە ھیچ کەس ئەو کردەوانە نەکات. بە دلنایەوہ نا.

بەرنامە و کەلەلەھێ ئاینەکان بۆ ئەخلاقیات چ بووہ؟ ئایا ئەوان چیان داوہ بە مروف کە بتوانێ بناغەھێ ئاکاری خۆی پێ قایم کات جگە لە دانێ ھۆمید بە بەھەشت و ترسان لە جەھننەم. ھەلبەت لە درێژەھێ باسەکە باس لە پلانی ئایینی ئیسلامیش دەکەین کە بۆ باش بوون و دەولەمەند بوونی ئاکاری ئینسان چ دەلێت؟

ئەگەر ئەمرۆ لە دەورووبەری خۆمان وردبینەوہ کەس نابینین کە دزی پێ باش بیت یان پێی خۆش و جوان بیت کە درۆ بکات. ئایا پێغەمبەر بە راستی ھونەری کردووە کە گوتویەتی درۆ مەکەن. ئەوانەھێ کە پێیان وایە دین ئەخلاق و کردەوہی باش لە کۆمەلگادا گارانتي واتە زەمانەت دەکات، روانگەھێکی زۆر تەسکیان ھەییە سەبارەت بە توانا و ھیزی ئینسان و لە ھەمان کاتیشدا زانیاری زۆر کەمیان ھەییە بە سەر زانستی کۆمەلناسی و رەوانناسی و ماھیەتی ئینسان. خۆ ئینسان ماشینیکی نییە کە کۆمەلگای فەرمان و دەستووری بەدەیتی تا مو بە مو بەرپۆھیان ببات. ئەوہی کە کەسێ ھەر رۆژ و دەیان جار شتێ بلێ بە کۆمەلگای ئینسان بۆ وینە کە دزی مەکەن یان درۆ مەکەن ھەرگیز نابیتە ھۆی لە بەین چوونی ئەو دیاردە ناشیرینانە. ئەوہی کە بۆچی لە کۆمەلگادا ناحەزی و جورم و جەنایەت ھەییە و چ بکریت بۆ کەم کردنەوہی ئەو دیاردە ناحەزانە؛ پرسیاریکی سادە نییە و زۆر دەمیکی کە رەوانناسی و کۆمەلناسی و جورمناسی سەرگەرمی لێکۆلینەوہن بۆ دیتنەوہی وەلامی ئەو پرسیارە.

تا ئێرە ئەوہی راستی بیت ئایین کاریکی ئەوتۆی نەکردووە بۆ بلاکردنەوہی ئەخلاق. دینەکان تەنیا دەلێن کە چاکە چاکە و خراپە خراپە. لەگەڵ ئەوہشدا لە زۆر شویندا چاکەکان و خراپەکان بە قازانجی دینەکان ئال و کۆریان بەسەر دادین. ئەندیشەھێ دینی

تهنیا کۆمهڵی یاسا و شەریعەتی زۆر ساویلکەیی داناون بۆ ئینسان کە ئەو یاسا و شەریعەتەکانە لە سەر بنەمای شعور و ھزر واتە عەقلانیەتی مرۆف دانەندراون؛ یانی ئەو یاسا و شەریعەتە نەخراونە نیو بەرنامە و پەرەوێکی کۆنجاو و دارێژراو. بۆ وینە لە ھیچ کام لە ئایینەکانی ئیبراھیمی دا یانی مەسیحیەت و یەھودیەت و ئیسلام شەرت و شەرتی درۆ نکردن باس نەکراوە، ھەر بۆیە لە زۆر شوێن درۆ کردەوہیەکی خراپە، بەلام لە زۆر جیگاش ئیجازەیی درۆ کردن دراوە. بەم شێوہیە کە ھەر کەسێ بۆ کیشانە دەری بەرہی خۆی لە ئاو ئەگەر پپووست بوو دزی دەکات و درۆ دەکات و ئینسان دەکوژیت و ...

شتێکی تر کە ئیمانداران و تەرەفدارانی ئایین وەک زەمانەتی بوونی ئەخلاق لە کۆمەڵگا چاوی لێ دەکەن، ترس لە قیامەتە. ئەوان پێیان وایە کە ئینسانەکان وەک مندالیکی چکۆلە وان کە لە مار و دوپشک و ئەژدیھا دەترسین و بۆ خاتری ئەوہی کە خودا ئەوان نەدا بە ئەژدیھا و ئاگر و نەیانخاتە دۆزەخ، کردەوہی باش دەکەن. بەلام ئەوہ تەنیا خۆ ھەلخەلەتاندنە کە بۆتە بنواشەیی ھەمو ئایینەکان. بۆ وینە دەبینین کە لە ھەدیسی دا ھاتووہ کە ئەوہ کەسێ ئەگەر جارێ نوێژی بە جەماعەت بخوینیت ئەوہ پاداشی ئەو نوێژە ئەوہندە زۆرہ کە ئەگەر ھەمو دارەکانی دونیا بکەیی بە پینووس و ھەمو ئاوەکانی دونیا بکەیی بە جەوھەر و ھەمو فریشتە و جندۆکەکان کۆببنەوہ، ناتوانن ئەو پاداشە بنووسن. یان شیعەکان دەلین کە ئەگەر تۆ بۆ حوسین بگری لە قیامەت ئەو ئیمامە دیت و شەفاعەتت دەکا. ئەو شێوہ بەلینی دانە ئینسان دەخاتە پیکەنین و بە داخەوہ لە لایەکی تر دەبیتە ھۆی ئەوہی کە ئەو شێوہ بێر کردنەوہ یارمەتی موسلمان و مرۆفە ئایینەکان بەدات بۆ ھەلاتن لە عەزابی ویزدان، بۆ وینە ئەگەر موسلمانێ کەسێ بکوژی دەتوانی بە گوتنی ئەوہی کە ئەو کەسە کافر بوو ھەم خۆی لە جەزادان رزگار بکات و ھەم لە عەزابی ویزدان.

دەبینین کە ترسیش ناتوانی زەمانەتیکی ئەوہندە گەورە بیت بۆ بوونی ئەخلاق لە کۆمەڵدا.

ھەر ئەو بئریشە بوون و توانینی دەستئوہردان لە یاسا و شەریعەتی دینی گەورەترین ھۆیە بۆ دزاییەتی ئایین لەگەڵ ئەخلاق. مرۆفە ئایندارەکان چۆن خۆیان بە پەیرەوہی کۆمەڵی یاسای ھەلواسراو بە خودا دەزانن، ھەر بۆیە بە توندی لەبەرەمبەر یاسای دەستکردی ئینسان رادەوہستن. پێیان وایە کە یاسای خودا لە سەرەوہی ھەمو یاساکانە. ئیمانداران خۆیان لە خودا دا دەبینن و ھەول نادەن کە لایەنگری خودا بن. کردەوہکانی خۆیان زۆر بە ئاسانی دەخەنە پال خودا و ھەر بەو شێوہیە دوزمنەکانی خوشیان بە دوزمنی خودا دەزانن و بە ئاشکرا ھاوار دەکەن کە ئەو کەسانە شەیتان و دەسپەرەردەیی شەیتانن. ئاوا بێر کردنەوہ دەبیتە ھۆی ئەوہی کە ئیمانداران ھەر ئیشی کە خۆیان پێیان راستە، بیخەنە بەردەمی خەلکی تر و رەزامەندی خوداش لە پەیرەوہی کردن لەو کارەدا بزانن. بن لادن، خومەینی، کاتولیکەکانی سەردەمی رنسانس، زەرەقوای و بگرہ پیغەمبەرەکانیش ھەر بەم شێوہیە رەوتاریان کردووہ.

ئایین ناتوانیت کە خزمایەتیەکی باش و بەردەوامی ھەبیت لەگەڵ زانست و بیروکەیی عەقلی و دەبینین کە بەشی زۆری ئایین باوہر بە کۆمەڵی یاسا و شەریعەتن بە بئ ئەوہی کە ھۆیەکی زانست پەسند و کونجاویان ھەبیت. ئەخلاقیش ئەمرۆکە وەک زانست دەرواتە پیش و دەبینین کە ئال و کۆری بەسەردا دیت لە درێژیایی میژوو دا و وەک ئایین

خوږپوهان و له باوه شکردن و تفحيز (خو راحت کردن به ران) قهه ناکات. حهتا نه گهر
نهو کچه شيرخوره ش بڼت". دواتر خومه يني دريژه به قسه کاني دهدات و ده لئ: "نه گهر
له گهل نهو کچه پيش نو سالهه سيکس بکهه به مهرجئ که افضاء (قوز و قون کردن به
يهک) نه کهه، نهوه جگه له گوناح هيچي تر نييه؛ به لام نه گهر افضاء بکهه نهو بوټ
نييه نيزديواجي له گهل بکهه و ده بي ته لاقی بدهه".

نهو شيوه قسه و باسانه به داخه وه له کتبييه دينيه کان زور باسيان له سهر کراوه و نهک
ته نيا له نيو شيعه کان به لکو له نيو سونيه کانيش نمونه يان زورن. نه گهر ناورئ
بده ينه وه بو يه کهم حجت الاسلامي دونياي ئيسلام ياني ئيمام مه حه ممه ده غه زالي
ده توانين ده يان وي نهه ئاوا ببينينه وه. نهوهه که گرینگه و پيوهندي هه يه له گهل نهو
بابه ته، نهوه يه که نهو ديارده نه خلایانه لهو سهرده مه دا وي ده چيټ که باش بوون و
کو مه ل پي يان جوان بو بڼت، به لام نه مرؤ له سه دا سه د دژي نه خلایان. سه د مخابن که
نه مرؤ و ئيستاش زور ئيمان دار له سهر نهو باوه رهن که نهو دياردانه به که لک دين و
نابڼت فرئ بدرينه دوور.

پيغه مبه ر تاجرک بوو و ههر بو يه نهو خودايهه که خه لقي ده کات هه مو
تاييه تمه نديه کاني يهک تاجري هه يه. له قورئانيش دا زور له وشهه قازانچ و زهره ر و
مه عامه له که لک وه رگيراهه. بو وي نه له ئايهه 245 سورهه بقره دا ده لئت: "کي يه قهرز
بدات به خودا، تا خودا بو ي بکات به دوو به رابه ر؟ خودا فه قيری دهدات و ده وله مه نديش
ده دات و هه موی ئيوه ده گه ري ندرينه وه بو لای نهو!"

ئيمان داران هه ميشه خه ريکي مه عامه له و بازه رگاني کردن له گهل خودا. بو وي نه بو يه
نو يژي جه ماعت ده خو ينن که پاداش و جهزا وه رگرن. نو يژي شهو که زه حمه تيکي زور تری
هه يه، بو نهو که سهه که بيکات جهزا و پاداشي زور تري شي هه يه چون شيفتي شهو
پاره کهه دوو به رابه ره. که و ابو نه گهر مرؤ قی که ئيمان دار يان موسلمانیک کرده وه يه که
باش ده کات بو وي نه يارمه ته فه قيرک دهدات نهوه بو وه نيه که رووحم و ويژداني هاني
دابڼت بو نهو کرده وه جوانه، به لکو بو ره زايه ته خودا و وه رگرتني پاداشه کهه، ياني نهو
با بله ين 2 دولار دهدات به فه قيرئ، خودا لهو دونيا 2000 دولاري دهداته وه. لي ره دا نهو
کرده وه گرینگه ئينساني خو ي له ده ست دهدات چونکه بو نهوه نه کراوه که پهره به
چاکي بدات، به لکو بو قازانجي زور تر و گه يشتن به سوو ديکي فه راوانتر کراوه.

مه سيحيه کان ده لئن که هه زره ته عيسا خو ي کرده فيدای کو مه لگای مرؤ قايه ته. به لام له
راستي دا نهو هيچ کاريکي نه کردوه. بو چي؟ له وه لام دا ده بي بله ين که عيسا دونياي
له گهل قيامت گوريوه ته وه و لهو مه عامه له يه دا دياره قازانجي زور تری کردوه. که و ابو
پيو بست ناکات که مه سيحيه کان بين و منه ت بکه نه سهر سه ري ئينسانه کان که عيسا
له بهر خاتري ئيوه ئينسان خو ي فيدا کرد. يان زور که س هه ن که خو يان ده که ن به
فيدای ئيسلام و بو مبه له خو ده به ستن و له گهل ته قانده وهه خو يان چه ندين که سي تريش
که به کافريان ده زانن ده کوژن، به وانه له ئيسلام دا شه هيد ده گو ترئ و وهک له ئايات و
حه ديسه کان دا هاتوه خاوه ن پايه و پله يه که به رزن. له راستي دا نهو هه مو تاري ف کردن
و پي هه لگو تنهه شه هيداني دينه کان زور دوا که وتوانه يه، چونکه نهو که سانه که خو يان
به کوشت داوه ئيمان يان به وه هه بو وه که ده چنه شو ينيکي تر که سه د به رابه ر له م
دونيا يه خو شتره و به سه فاتر. ئيمان يان به وه هه بو وه که نه گهر له ري گای خودا دا بکوژرين
نهوه ده چنه به هشتيک که پره له حوري و روو باري هه نگو ين و شه راب و هه مو

پیداویستییه‌کانی تری ژیان. لیره‌ش‌دا ده‌بینین که تهنیا مه‌عه‌ماله‌یه‌ک کراوه له‌گه‌ل خودا و نه‌ک هیچی‌تر. خودا ژیانی حازریت لی‌وه‌رده‌گریت و به‌لینی ژیانی قهرزت ده‌داته. ده‌بینین که ئەو ئەخلاقیاته‌ی که ئایینه‌کان باسی ده‌کهن هه‌مو به‌رژه‌وه‌ندی مادی تی‌دایه و ته‌ینا سه‌ودا کردنی‌که، که هیچ گرینگی و باخیکی مه‌عنه‌وی و ئاسمانی تی‌دا نییه.

گۆمه‌ل‌گایه‌یک که مافی هه‌مو ئینسانه‌کان له‌وئ‌دا به‌رچاوه‌گیریت و خه‌ل‌که‌که‌ی ریژیان لی‌ده‌گیریت و ریژ داده‌نین، له‌وئ‌دایه که جه‌نایه‌ت کهم ده‌بیت‌ه‌وه و ژیان جوانتر و جوانتر ده‌بیت. به‌لام به‌داخه‌وه ئایینه‌کان هه‌رگیز ئەو به‌رنامه‌یان نه‌داوه به‌مروفت، چونکه به‌ریوه‌ه‌وونی زۆرتری یاسا و شه‌ریعه‌تی دینی یانی زۆرتتر ره‌جم کردن، زۆرتتر قه‌مچی لی‌دان، زۆرتتر برینه‌وه‌ی ده‌ست و پی، زۆرتتر توانه‌وه و چه‌وسانه‌وه‌ی ژتان و زۆری شتی‌تر ته‌نیا کۆمه‌ل به‌ره‌وه‌ی ده‌به‌نه‌وه و مروفت‌ه‌کان زۆرتتر توشی نه‌خۆشی و په‌ژاره ده‌کهن چونکه ئەو ئینسانانه هه‌میشه له‌ ترس‌دا ده‌ژین که نه‌کا کارئ بکهن خودا پیی خوش نه‌بیت وه‌ک خه‌ل‌کی بو‌وینه ئیران و عه‌ره‌بستان و پاکستان. به‌لام ئەگه‌ر یاسا و شه‌ریعه‌تی ئایینی له‌ کۆمه‌ل‌دا دوور بخریته‌وه، خه‌ل‌ک به‌خۆشی و به‌که‌یف‌تر ده‌ژین و به‌ دل‌نیا‌یشه‌وه کرده‌وه‌ی ئەخلاق‌ی زۆرتتر ره‌چاوه‌کهن، واته که‌متر درۆ ده‌کهن، که‌متر دزی ده‌کهن، که‌متر جه‌نایه‌ت ده‌کهن، وه‌ک ولاتانی بو‌وینه سوئد، سوئیس، کانادا و هتد. به‌ داخه‌وه ئیمانداران زۆرینه‌یان لایه‌نگری زه‌خت و زۆری‌کردن؛ به‌ شیوه‌یه‌ک که شه‌ر، ئیعدام، ویرانی و هه‌لاتن له‌ وتووێژ به‌که‌مین ریگا چاره‌کانن که ئیمانداران و ته‌ره‌فدارانی ئایین ده‌یان هینه ئاراوه بو‌ چاره‌سه‌ر کردنی نا‌کوکیه‌کان به‌ تاییه‌ت، موشکیله‌کانی ئەخلاق‌ی. ئەو تاییه‌تمه‌ندیه ته‌نیا تاییه‌ت به‌ ئیسلام و موسلمانان نیه، به‌ل‌کو هه‌مو ئایینه‌کان هه‌ر به‌و شیوه‌یه ره‌وتار ده‌کهن. چونکه ئەوان هه‌میشه خودا له‌ پشت‌ه‌وه و به‌ پشتیوانی خۆیان ده‌زانن.

له‌ درێژایی میژوودا دزیوتترین و ناشیرین‌ترین کرده‌وه‌کان مخابن له‌ ژیر ئالای ئایینه‌وه ئەنجام دراوان و ئایینه‌کان زۆریش که‌یفیان کردووه له‌و جه‌نایه‌ت و سه‌ربرین و کوشتنانه. له‌م باره‌وه زۆر موسلمان دین و به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌فسه‌ته‌یی وه‌لام ده‌ده‌نه‌وه ئەدی بوچی ئەمریکا جه‌نایه‌ت ده‌کا، ئیوه هیچ ناله‌ن؟ بو‌ ئیسرائیل جه‌نایه‌ت ده‌کا ئیوه هیچ ناله‌ن؟ بو‌ هیتلیر ئەو هه‌مو جه‌نایه‌ته‌ی کرد، به‌لام ئیوه باسی ناکهن؟ هه‌ر چه‌ن له‌ وتاری‌دا به‌ ته‌واوی وه‌لامی ئەو شیوه‌ی بیروگه‌یه دراوه‌ته‌وه، به‌س ئەوه‌نده لی‌ره‌دا ده‌ل‌ه‌ین که خودا له‌گه‌ل ئەمریکا و ئیسرائیل و هیتلیر ده‌بی جیاوازی هه‌بیت و هه‌لسه‌نگاندنی ئەو دوو دیارده‌یه هه‌ل‌سه‌نگاندیکی دروست نییه. له‌ لایه‌کی‌تر ئەگه‌ر خوداش وه‌ک ئەمریکا و ئیسرائیل هه‌ر ده‌ستووری کوشتن و برین بدات ئەو کات هیچ جیاوازیه‌کیان نییه.

شه‌ره‌کانی ناسراوه به‌ شه‌ری "صلیبی" و به‌ سه‌کردایه‌تی "سه‌لاحه‌دینی ئه‌یوبی"، سوزاندنی یه‌هودیه‌کان له‌ ئوروپا، سه‌ده‌می ئینگیزاسیون و جه‌نایه‌تی کلیساکان، کوشتنی سوور پیسته‌کان له‌ ئەمریکا، کوشتنی موسلمانانی بوسنی به‌ ده‌ستی "صرب" ه‌کان، ترۆره‌کانی چچن ئینگوش له‌ روسیه، ته‌قیه‌نه‌وه یازده‌ی سپیته‌مر، کوشت و کوشتاری ئیسلامیه‌کان له‌ ئەفغانستان، له‌ عیراق و ده‌یان شه‌ر و جه‌نایه‌تی‌تر هه‌مو هه‌وینی ئایینی و دینیان تی‌دابوووه. جا ئەگه‌ر قه‌بوول بکهن که ئایین ئەخلاقیات و کرده‌وه‌ی باش به‌ قوه‌ت ده‌کات، میژو دژی ئەو قسه‌یه ده‌سه‌لمینیت چون له‌ میژوودا ده‌یان و سه‌دان جار

ببندراوه كه ببس‌ترين و چلكن‌ترين حكومه‌ته‌كان هم‌ميشه له سه‌ر بناغه‌ى ئاببين و دين دامه‌زاون. كه ليره‌ش‌دا ئاببين‌داران له وه‌لام‌دا ده‌لين كه هيچ كام لهو حكومه‌تانه ئيسلامى نه‌بوون و ته‌نيا نيوى ئيسلاميان به‌خووه ناوه و به‌ته‌واوى ئيسلام و ئاببينيان ببس كردوو.

ئوه‌ى كه ئاببين كوومه‌لى چه‌مكى باش و جوان بخاته نيو كوومه‌لگاوه و خه‌لك بو لاي كرده‌وه‌ى راست رابكبشيت، ئه‌وه زور جوانه و بيم وانيه كه هيچ بي‌خودايه‌كيش له‌گه‌ل ئه‌و شته دژايه‌تى هه‌بيت. راسته هيندى شتى ئاببينش جوانن و ده‌توانن كه به‌كه‌لك بن، به‌لام عه‌ببى ئاببين و ئاببينه‌كان له‌وه‌ى دايه كه ئيديعاي ئه‌وه ده‌كه‌ن هه‌مو شته‌كانيان جوان و به‌كه‌لكه. بو وينه ئه‌وه‌ى كه چالئ هه‌ل قه‌نى و كه‌سى له‌و چاله‌هاويى و هينده به‌ردانى پي‌داده‌ى تا بمرئت، ره‌نگه ئه‌و كرده‌وه‌يه زور جوان و به‌كه‌لك بيت و پيوست بيت كه ئيمه‌ش فيرى بين و ره‌چاوى كه‌ين، به‌لام خو مه‌رج نييه هه‌مو لايه‌نه‌كانى تريشى قه‌بوول كه‌ين. به‌هه‌ر حال ئاببين ناتوانئ كه زه‌مانه‌تى بيت به‌ته‌واوى بو ئه‌خلاق و ئاكارى باش، به‌لكو ئه‌وه مروقه و عه‌قليه‌تى ئينسانه كه ده‌توانئ ئه‌خلاق بپاريژيت.